

УДК 330.1+332

Бондаренко В.М., Рябак М. І.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИНЦИПІВ ТА ПРІОРИТЕТІВ У ТЕОРІЯХ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Анотація У статті проаналізовано підходи до визначення пріоритетів регіонального економічного розвитку. Окрему увагу при аналізі теорій було приділено ролі та функціям держави у регіональному розвитку. За результатами дослідження визначено пріоритети та принципи державної регіональної політики.

Ключові слова: регіональний економічний розвиток, теорії регіонального розвитку, державна політика.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Для досягнення сталого розвитку Закарпатської області необхідно сформулювати чіткі принципи і пріоритети регіональної економіки, що базуються на порівняльних перевагах регіону та його ресурсному забезпеченні.

Механізм управління регіональним розвитком покликаний реалізовувати таку модель взаємовідносин центру з регіонами, яка б сприяла встановленню нових форм співпраці, відповідала європейським принципам регіональної політики, загально визнаним практиці внутрішнього міжрегіонального та міжнародного співробітництва територій [6].

Принципи та пріоритети економічного розвитку регіонів України базуються на засадах Державної стратегії регіонального розвитку до 2015 року. В сучасних умовах: структура економіки та спеціалізація регіонів країни суттєво змінилася, їм притаманна більша самостійність; відбувається перехід від центра-

лізованої системи влади до децентралізованої (із типовими для неї принципами верховенства права, гарантованості місцевого самоврядування та інше); наявні диспропорції у економічному розвитку на регіональному та субрегіональному рівні та, відповідно, депресивні території.

Всі ці зміни обумовили необхідність дослідження і вирішення ряду нових актуальних та проблемних аспектів, а саме: відсутність пріоритетів економічного розвитку регіонів (в силу відсутності достатньої кваліфікації для їх визначення), декларативність стратегій регіонального розвитку регіонів та складність їх впровадження, сировинна спрямованість структури економіки і т.д.

Саме тому, актуальним, на нашу думку, є аналіз існуючих теорій регіонального розвитку у розрізі пріоритетів та принципів його забезпечення.

Адже, як показує зарубіжна практика, важливим є адаптація та використання існуючих сучасних теоретичних розробок щодо регіонального розвитку, які були історично сформовані та апробовані.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням теоретичних і прикладних проблем регіонального розвитку у вітчизняній та зарубіжній літературі займалися такі вчені як: В.М. Геєць, М.М. їжа, В.І. Галяс, Н.С.Різник, В.П. Павленко, Л.М. Горбач [7, 4, 2, 9, 6, 3], а також М.П. Бутко, Б.М. Данилишин, Г.В. Дзісь, М.І. Долішній, СІ. Дорогунцов, О.С. Ємельянов, А.О. Єпіфанов, І.І. Лукінов, А.Г. Мазур, В.К. Мамутов, А.П. Павлюк, М.М. Паламарчук, Б.Я. Панасюк, Є.І. Пітюренко, В.А. Поповкін .

Однак, потребуються подальшого вирішення питання формування пріоритетів регіональної економіки на засадах теорій регіонального розвитку, системного аналізу останніх із виділення бази, пріоритетів та принципів економіки регіону. Саме це і стане метою даного дослідження.

Дане дослідження базується на таких теоріях регіонального розвитку, як теорія економічної бази, теорія полюсів

росту Ф. Перроу та його учнів, теорія розміщення сільсько-го господарства Й. Тюнена, теорія «центр – периферія» Дж. Фрідмана, теорія основного продукту Г. Іннеса, теорія розміщення промисловості А. Вебера, теорія центральних місць А. Льоша, теорія центральних місць В. Крісталлера, теорія життєвого регіонального циклу, теорія дифузії інновацій Т. Хегерстранда, теорія економічного регулювання Дж. Стиглера та С. Пельцмана, теорія кластерів М. Портера, теорія кумулятивної причинності Г. Мюрдаля, теорія незбалансованого розвитку А. Хіршмана.

Основні результати дослідження. Автором теорії економічної бази вважається датський меркантиліст Пітер Де Ла Курт, який у 1659 році написав працю «Про процвітання міста Лейден», де були розглянуті фактори розвитку економіки голландського міста Лейден [4]. В основі даної теорії лежать підприємства і сектори економіки, які виробляють експортні товари, тобто регіон повинен підтримувати розвиток тих галузей, які використовують місцеві ресурси, бо даний розвиток призводить до покращення добробуту населення.

Позитивною стороною теорії економічної бази є її простота, впровадження. Недоліком даної теорії є те, що дана модель економічного розвитку регіону є абсолютно непридатною для прогнозування економічного розвитку регіону на тривалий період.

Теорія полюсів росту, яка була висунута Ф.Перроу та його учнями, розглядає галузі-лідери, що виробляють нові товари та послуги, які утворюють так звані полюси зростання [1]. Процес концентрації виробництва зосереджує галузі-лідери в певному місці (регіоні) - «центрі росту».

Учень Ф.Перроу, Ж. Будвіль показав [9], що як центри росту можна розглядати не тільки певну галузь – лідера, яка створює нові товари і послуги, але і як конкретні території (населені пункти), які виконують в економіці регіону функцію джерела інновацій. Ж. Будвіль трактує регіональний центр росту як певний набір галузей, що розвиваються й розширюються, і які здат-

ні викликати подальший розвиток економічної діяльності в усій зоні свого впливу. Таким чином, це є підґрунтям для теоретичного обґрунтування технополісів і технопарків.

Теорія розміщення сільського господарства, започаткована німецьким економістом Йоганом Тюненом (1783—1850), висвітлена у його роботі «Ізольована держава в її відношенні до сільського господарства й національної економіки. Дослідження про вплив хлібних цін, багатства ґрунту й накладних витрат на землеробство» [2]. Основний зміст теорії полягає у виявленні закономірностей розміщення сільського господарства.

Й. Тюнен, виділив зони спеціалізації виробництва, які називають класичними кільцями Тюнена. Вчений поставив собі задачу, розв'язок якої зводився до того, що мінімізуючи транспортні витрати, виробники сільськогосподарської продукції одержували б прибуток. За допомогою володіння великої кількості інформації можна визначити найбільш оптимальне розташування сільськогосподарського підприємства по відношенню до наявних ресурсів, тобто землі. Тобто в цілому теорія базується на ефективному поєднанні місця виробництва та факторів його забезпечення.

Основою теорії «центр – периферія» Дж. Фрідмана [8] є якнайменше втручання владних структур в економічні процеси регіону та підтримка тих регіонів, які відіграють першочергове значення для розвитку національної економіки. Економічний розвиток інтенсивніше проходить в центральних регіонах, основною причиною якого є зосередження в центрі промислового виробництва, відповідно і трудових ресурсів, розвиток інноваційних технологій, доступу до інформації. Тому відбувається домінування центру над периферією.

Теорія основного продукту Г. Іннеса за основу розвитку регіону пропонує виробництво таких товарів і послуг, які здатні конкурувати на зовнішніх ринках. Держава повинна всіляко підтримувати виробничу спеціалізацію за допомогою інвестицій, а також стимулювати розвиток дослідницької діяльності [4], тоб-

то інновацій.

Важливе місце в групі теорій регіонального розвитку посідає теорія розміщення промисловості А.Вебера. Вчений дослідив у своїй праці «Теорія штандорта промисловості» (1909р.) основні фактори, що впливають на розміщення виробництва [3, с.154]. На думку А.Вебера, на розміщення промисловості впливають такі три головні чинники як транспорт, праця і агломерація. Найвагомим чинником впливу на розміщення підприємства вчений вважав транспорт, а саме зменшення транспортних витрат на перевезення готової продукції. А. Вебер розробив першу теорію розміщення промислових підприємств, яка ґрунтувалася на математичному моделюванні, що дало поштовх до розкриття суті та прогнозування економічних явищ і процесів.

Теорію штандорта продовжив досліджувати німецький вчений А.Льош, який у 1940р. видав книгу «Географія розміщення господарства» [3, ст. 154-155]. На відміну від А.Вебера, Август Льош розглядав принципи розміщення не одного підприємства, а їх сукупність. А.Льош вважав, що головним із чинників, які впливають на розміщення виробництва є не транспортний чинник, на якому наголошував А.Вебер, а чинник, який призводить до досягання максимального прибутку. Найкращим місцем розміщення виробництва, на думку вченого, є таке, яке б приносило максимальний прибуток. Ця теорія наголошує на головну мету підприємництва – максимізація прибутку.

Теорія центральних місць В.Крісталлера [9] спирається на розселенні населення на певній території та організації виробництва із цим розселенням. Внаслідок наявної інформації можна створити економічно вигідні зони збуту певних товарів і послуг, тобто одні товари і послуги повинні вироблятися в кожному населеному пункті - це мають бути продукти першої необхідності, другі - в селищах міського типу, тобто товари легкої промисловості, деякі види послуг, а треті - тільки у великих містах, так як вони представляють собою предмети розкоші.

В основі теорії життєвого регіонального циклу лежить про-

цес виробництва товарів, починаючи від його появи і до його скорочення [1]. Відповідно до даної теорії, державна влада повинна створювати сприятливі умови для розвитку інновацій на менш розвинутих територіях, а саме сприяти створенню наукових установ, таких як університетські містечка, технополіси та ін.

Теорія дифузії інновацій Т.Хегерстранда (1953 р.) [9] передбачає створення, за допомогою інструментів субсидування та дотацій, певних умов для інноваційного розвитку слаборозвинутих регіонів. Адже розвиток інновацій позитивно впливає на регіональний розвиток.

Теорія економічного регулювання Дж.Стиглера та С.Пельцмана за основу розвитку регіону пропонує максимізацію корисності для окремих верст населення за допомогою прогнозування розвитку окремих галузей регіону [8]. Дане прогнозування робиться на основі регулювання макроекономічних показників.

Важливе місце в теоріях регіонального розвитку посідає так звана теорія кластерів М.Портера. У своїх працях вчений розглядав проблему підвищення конкурентоспроможності регіону та збільшення економічного зростання [5]. Його увагу привернуло те, що найбільш конкурентоспроможні фірми однієї галузі концентруються на одній і тій же території. В результаті такої концентрації формується кластер – група спільних фірм, компаній, які діють у певних галузях та доповнюють одна одну. Дана теорія активно використовується в ряді регіонів України та забезпечує підвищення рівня їх економічного розвитку.

У теорії кумулятивної причинності Г. Мюрдаль (1957р.) [9] акцентував увагу на наявності незбалансованого розвитку регіонів, за рахунок того, що привабливість для розміщення нових підприємств у великих міських агломераціях (де можна отримати економію на виробничих та трансакційних

витратах) буде кращою у порівнянні із депресивними територіями. Крім того, він зазначав про неабияке значення інституційних факторів у формуванні ринкового середовища регіону та, відповідно, стимулювання економічного саморозвитку суб'єктів

господарювання.

У теорії незбалансованого розвитку А. Хіршмана (1960р.) значна увага приділяється “незбалансованому зростанні економіки” [9]. На думку вченого, зростання економічного благополуччя в країні проходить нерівномірно, і тільки на певній території. А. Хіршман приходить до висновку, що в результаті попиту на нову продукцію, виробники розширюють свою діяльність і на інші регіони. Але концентрація економічного розвитку в кожному з регіонів проходить незбалансовано. І тому з’являється стимул, в інтересах розвитку регіону, у залученні значних ресурсів. Стратегія економічного розвитку регіонів, на думку автора теорії, повинна бути орієнтована на активізацію обмеженого числа точок зростання, що дозволяють залучити значні ресурси [9]. Проте, в подальшому полюси зростання мають забезпечити розвиток інших територій.

Висновки.

Аналіз теорій регіонального розвитку та публікацій авторів, що присвячені їх дослідженням засвідчує, що використання існуючих теоретичних розробок щодо впровадження сталого регіонального розвитку у економіці регіонів України є актуальним.

У нашій країні накопичилася велика кількість регіональних проблем, що з’явилися ще у минулі десятиріччя та загострилися в умовах першої та другої хвилі світової фінансової кризи 2008-2009 років. Об’єктивним вирішенням проблем розвитку економіки держави є ефективне формування пріоритетів регіонального розвитку із врахуванням існуючого розміщення продуктивних сил.

Теоретичний аналіз концепцій регіонального розвитку показав, що найчастіше, в якості пріоритетів розвитку економіки регіону, використовують так звані «точки зростання» (під якими розуміють і як сукупність галузей, так і певні території), інновації, продукцію, що продається на зовнішніх ринках та територіальне розміщення ресурсів виробництва.

Найефективнішими, з вищезгаданих теорій регіонального розвитку, для адаптації та втілення її основоположних принци-

пів у економіку Закарпаття є концепція полюсів росту Ф.Перроу та теорія кластерів. Бо саме, за результатами опитування представників органів влади і бізнесу області у 2011-1012 роках було визначено шість базових видів діяльності регіону та визначено необхідність створення кластерів і стимулювання інноваційної діяльності у економіці краю.

Література:

1. «Иновационные инструменты и кластерный подход в реализации государственной региональной политики: опыт Украины и других европейских стран». Сборник научных докладов V международной научно-практической конференции. Тези до доповіді радника Віце-прем'єр-міністра України В.А.Бортницького на тему: «Регіональні інноваційні системи як сучасний інструмент регіонального розвитку». [Електронний ресурс] – режим доступу: eep.org.ua/files/Materilas_of_V_conference_Sevastopol.doc. – Назва з екрану.
2. Галяс В. І. Генезис теорії економічного простору [Електронний ресурс] / В. І. Галяс. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/natural/nvnu/ekonomika/2007_12/R5/7.pdf. – Назва з екрану.
3. Горбач Л.М.. Теорії та концепції економічного розвитку регіонів: суть, значення та генезис. [Електронний ресурс] / Л.М. Горбач // РОЗДІЛ V. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. 12, 2007. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/nvnu/ekonomika/2007_12/R5/2.pdf. – Назва з екрану.
4. Іжа М.М. Використання теорій регіонального розвитку в Україні [Електронний ресурс] / М. М. Іжа – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/dip/2011_52/1010.pdf. – Назва з екрану.
5. Карпенко О.О. Аналіз підходів щодо ідентифікації кластерів. [Електронний ресурс] / О.О. Карпенко. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vetp/2012_37/12koaamc.pdf. – Назва з екрану.
6. Павленко В.П. Управління регіональним розвитком в умовах перехідної економіки України : Дис... канд. екон. наук: 08.10.01 / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. — К., 2006.

— 197, [18]арк. — Бібліогр.: арк. 185-197.- Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont'240675.html>. – Назва з екрану.

7. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія : у 2 ч. – Ч. 2 / за ред. В.М. Гейця, А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 273 с.
8. Рейкін В.С. Ціноутворення у контексті регіональних та вартісних теорій. [Електронний ресурс] / В.С. Рейкін // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія».Збірник наукових праць. ЛНТУ- Випуск 6 (23). – Ч.2.-Луцьк, 2009. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2009_6_2/17.pdf. – Назва з екрану.
9. Різник Н.С. Обґрунтування теорій розвитку продуктивних сил та економічної злочинності при формуванні парадигми регіонального менеджменту детінізації економіки. [Електронний ресурс] / Н.С. Різник //Економічний форум, 1/2012. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekfor/2012_1/23.pdf. – Назва з екрану.